

Nábelek Fruzsina
(doktorjelölt, Budapesti Corvinus Egyetem)

Jelöltállítás 2014-ben: az esélyes jelöltek jellemzői

ÖSSZEFOGLALÓ

A jelöltállítás a demokratikus politikai pártok egyik legfontosabb funkciója, amely számos politikai következménnyel jár, s egyben tükrözi az egyes pártokon belüli erőviszonyokat. Mindez különösen igaz az esélyes helyen indított jelöltek kiválasztásakor, mivel ebben az esetben a jelölés pillanatában nagy valószínűséggel dől el az is, hogy ki válik képviselővé. Az alábbi tanulmány a 2014-es magyarországi parlamenti választások kapcsán vizsgálja az esélyes pozíciókra vonatkozó jelölést az országos listát állító, parlamentbe jutott pártok és pártszövetségek esetében. A tanulmány fő kérdése, hogy kiket jelöltek a pártok 2014-ben az esélyesnek tartott pozíciókban, és miben különböznek az esélyes és nem esélyes jelöltek egymástól. Míg számos tényező, így a helyi beágyazottság, a pártokon belüli vezető pozíció vagy a parlamenti munka kapcsán feltételezhető, hogy hatással vannak az esélyesek kiválasztására, a pártok 2014-es jelölési gyakorlata azt mutatja, hogy döntő szerepe a meglévő képviselői mandátumnak van. A helyi beágyazottság és a pártvezetés szerepe szintén kimutatható, ugyanakkor ezen pozíciók gyakran szintén az inkumbensekhez kötődnek. Az inkumbencia és az esélyesség között fennálló erős kapcsolat ellenére a parlamenti munka nem jelenik meg meghatározó szempontként a pártok jelöltállítási folyamatában. A parlamenti munka háttérbe szorítása és a politikai tisztségek betöltésének jelentősége megerősíti azt, hogy a képviselőség és ezen belül a (párt)vezetői pozíció jelentik a legmeghatározóbb erőforrást a jelöltek számára az esélyesség szempontjából.

Kulcsszavak: jelöltállítás, jelölt esélyessége, parlamenti választások

Fruzsina Nábelek

(PhD candidate, Corvinus University of Budapest)

Candidate selection in 2014: The characteristics of ‚safe seat‘ candidates

ABSTRACT

Candidate selection is one of the most important functions of political parties that has several consequences on representation and at the same time reflects the balance of power within a party. This is especially true to the candidate selection for safe seats as in this case the moment of nomination probably decides who becomes a representative. The following study examines the candidate selection for safe seats for the 2014 parliamentary elections of Hungary among the parties and party alliances participating with national party lists and becoming parliamentary parties. The main question of the paper is who were nominated for safe seats and what the difference was between candidates who had less chance to win a mandate and those who had been nominated for a safe seat. While several factors, such as local embeddedness, party-leader positions or activity in the parliament are considered to effect the nomination position, the practice of candidate selection in 2014 shows that incumbency is what makes the difference. The effect of having local or party offices can be detected as well, however, these positions are often also tied to incumbency. Although the relationship between being an MP and being a candidate for a safe seat is strong, the activity of MPs in the parliament has no significant effect on nomination. The diminishing role of parliamentary work and the importance of political offices confirm that incumbency and being a party leader are the most important resources for a candidate in the selection process.

Keywords: candidate selection, safe seats, parliamentary elections

A jelöltállítás a demokratikus politikai pártok egyik legfontosabb funkciója, „választás a választások előtt” (Rahat, 2007). A jelöltállítás folyamata fontos politikai következményekkel jár: kihat arra, hogy milyen csoportok és hogyan vannak képviselve, meghatározza, hogy a szavazók milyen alternatívák közül választhatnak, így hatással van a parlament összetételére, a képviselet milyenségére. A pártok szempontjából a jelöltállítás során eldől, hogy ki és hogyan képviselheti a pártot és a párt programját, ezáltal pedig tükrözi a párton belüli erőviszonyokat. Mindez különösen igaz a jelöltállítás egy szűkebb kérdésében, a befutó vagy biztos helyeken – az úgynevezett „safe seat”-eken való indítás esetében, hiszen ebben az esetben a párt döntésének még a megszokottnál is nagyobb jelentősége van: a jelölés pillanatában nagy eséllyel eldől, hogy az adott jelölt képviselővé válik.

A tanulmány a 2014-es magyarországi parlamenti választások kapcsán vizsgálja a jelöltállítás e szűkebb kérdését, az esélyes pozíciókra vonatkozó jelölést az országos listát állító, parlamentbe jutott pártok és pártszövetségek esetében. A tanulmány fő kérdése, hogy kiket jelöltek a pártok 2014-ben az esélyesnek tartott pozíciókban, és miben különböznek az esélyes és nem esélyes jelöltek egymástól. Bár a 2010 előtti időszakra vonatkozóan számos információnk van az esélyes jelöltek jellemzőiről (lásd Nábelek, 2015), a választási rendszer és a politikai helyzet változása miatt feltételezhető, hogy a 2014-es választások kapcsán az esélyes jelöltek esetében új sajátosságok is megfigyelhetők, így a legutóbbi választás ilyen szempontú vizsgálata új információkkal szolgálhat a magyarországi jelöltállítás kapcsolatban.

A következőkben a tanulmány a jelöltállításra vonatkozó szakirodalom és a 2010 utáni választási rendszerrel kapcsolatos változások áttekintése után hipotéziseket fogalmaz meg a 2014-es magyarországi jelöltállítással kapcsolatban. A hipotézisek megfogalmazását az egyes indulási ágakon az esélyesnek tekinthető helyek meghatározása, illetve az elemzés során vizsgált változók bemutatása követi, majd az elemzés a 2014-es választások jelöltjeire vonatkozóan vizsgálja a változók és az esélyesség kapcsolatát.

A JELÖLTÁLLÍTÁS FOLYAMATA ÉS A JELÖLTÁLLÍTÁSRA HATÓ TÉNYEZŐK

A jelöltállítás a pártok egyik legalapvetőbb funkciójának tekinthető, Sartori definíciója szerint (1976: 57.) a jelöltek választásokon történő indítása a pártok olyan jellemzője, amely megkülönbözteti őket minden más egyéb szerveződéstől. A jelöltállítás meghatározza azt, hogy kik választhatók meg, így közvetlen hatást gyakorol a törvényhozás összetételére és a képviseletre. A jelöltek kiválasztása már a választások előtt megmutatja azt, hogy milyen jellemzőkkel és kompetenciákkal bíró képviselők kerülnek be a parlamentbe (Gallagher–Marsh, 1988), és a jelöltek és képviselők köre mennyire képes reprezentálni a választókat, például a nők vagy a kisebbségek képviselete szempontjából (lásd például Norris–Lovenduski, 1993; Rahat–Hazan, 2001 és 2010; Sobolewska, 2013; Spies–Kaiser, 2014). A jelöltek, illetve a jelöltállítás amellől, hogy összekötötést jelentenek a választók és a párt között, a párt szervezetéről, működéséről is képet adnak. A jelöltek egyrészt a párt „arcaiként” jelennek meg, a párt értékeit, jellemzőit, programját hivatottak megmutatni a szavazók számára. A jelöltállítás folyamata ugyanakkor, mint a párton belüli egyik legfontosabb döntés,

tükrözi a szervezeten belüli erőviszonyokat is, azt, hogy kinek az akarata tud érvényesülni a párton belül (Katz, 2001). A jelöltállítási folyamat megmutathatja a párt működésének „demokratikusságát”. A döntésben részt vevők körének bővítése, a jelöltállítás elsősorban Nyugat-Európában tapasztalható „demokratizálása” egyes szerzők szerint a pártközpon-
tok – a tagság rovására történő – erősödésének kompenzálását jelenti, így a jelöltállítás re-
formjai a pártoknak a tagság csökkenésére adott válaszában tekinthetőek (Bille, 2001; Pen-
nings–Hazan, 2001). A jelöltállítás párton belüli módja emellett kihathat az újrjelölésre
törekvő képviselők viselkedésére is (Strøm, 1997): a jelöltek nemcsak a választóknak, ha-
nem a párton belüli döntéshozóknak is igyekeznek megfelelni, képviselői viselkedésükben
tehát a választók felé megjelenő reszponzivitás mellett – a jelöltállítás módjától is függően
– a párt iránti lojalitás is tükröződhet (Siavelis–Morgenstern, 2008). Mindez kiemelten igaz
abban az esetben, amikor a választás kimenetele könnyen megbecsülhető, mivel ekkor a
jelöltszelekció egyben nagy valószínűséggel a győztes személyét is meghatározza, így „a
jelöltállítás egyenértékű lesz a választással” (Rush, 1969: 4.).

Az esélyes jelöltek körének meghatározása a jelöltállítás folyamatának egy szűkebb kér-
dését jelenti, így ennek vizsgálata során is elsősorban a jelöltállításra vonatkozó kutatások-
ból indulhatunk ki. A jelöltállításra vonatkozó kutatások kulcskérdése, hogy milyen mér-
tékben beszélhetünk a folyamat inkluzivitásáról és centralizáltságáról, azaz kit és milyen
mértékben von be a párt a jelölésbe, illetve milyen szinten dől el az, hogy ki válik jelöltté.
Rahat és Hazan (2001) szerint e kérdések kapcsán a jelöltállítás folyamata négy dimenzió
mentén vizsgálható és írható le. Az első dimenzió a potenciális jelöltek körére vonatkozik,
azaz arra, hogy ki válhat jelöltté. A jelöltállítás leginkluzívabb esetében bárki, tehát akár a
jelölő párton kívüli személy is jelöltté válhat, míg a leginkább exkluzív jelöltállítási módsze-
rek esetén csak a párt tagjai, és ők is csak bizonyos feltételek mellett indíthatóak. A máso-
dik dimenzió a jelölők csoportját, azaz a *selectorate* kérdését vizsgálja, amelynek kapcsán
zárt és nyílt jelöltállítási módokról beszélhetünk. A legzártabb jelöltállítási folyamatban a
pártvezető egy személyben dönt arról, hogy ki indítható a választásokon. Ennél nyitottabb
jelöltállítási módszert jelent a párton belüli jelölőbizottságok felállítása, míg a spektrum
másik végén a nyílt előválasztások szerepelnek, amelyekben csak a párttagok, de olykor bár-
mely választó is részt vehet. A jelöltállítás harmadik dimenziója a centralizáltság–decentra-
lizáltság kérdéskörét vizsgálja. A dimenzió egyik végletét a teljes területi vagy funkcionális
decentralizáció jelenti, amely esetekben a jelöltállításról szóló döntések a pártszervezet
legkisebb területi szintjén vagy a párt egyes csoportjaiban születnek meg. Ezzel szemben
centralizált jelöltállításról beszélhetünk, ha a jelöltállítás a párt központjában történik meg.
Végül a jelöltállítási folyamat leírásának utolsó szempontja a kinevezés módjára vonatkozik.
E dimenzió egyik végpontján a jelölt személyéről nem történik szavazás, helyette a döntés-
hozó kinevezi a jelöltet, míg a másik végpontot a szavazásos módszerek jelentik, amelyek a
választási rendszerekhez hasonlóan többségi és arányos rendszerekre oszthatók.

A fenti dimenziók kapcsán a pártok döntésüket nem légyeres térben hozzák meg, a je-
löltállítás módjának kiválasztására számos külső (párton kívüli) és belső (párton belüli)
tényező hathat. Field és Siavelis (2008) összefoglalása szerint a jelöltállításra, és így az esé-
lyes jelöltek körének kiválasztására is ezek a külső és belső, valamint informális és formális
tényezők hatnak. Az informális belső hatások a jelöltállításra ható tényezők közül talán a

legnehezebben vizsgálhatók közé tartoznak. Ide sorolhatóak például a pártokon belüli politikai, hatalmi konfliktusok, amelyek akár a jelölési szabályok formális megváltoztatásához is vezetnek, de informális keretek között is nagy hatással vannak a jelöltállítás folyamatára. Informális és belső hatásnak tekinthető a jelölő párt ideológiája és a párton belüli ethosz szerepe, ugyanakkor ezek hatása a szakirodalom alapján nem írható le egyértelműen.¹

Az informális külső hatások közé sorolhatjuk az olyan külső kényszereket, mint a koalíciós vagy szövetségi együttműködés, amely a közös jelöltek vagy listák útján megváltoztathatja a párt eredeti jelölési stratégiáját, ahogy ez látható például a magyar parlamenti választások alkalmával a baloldal 2014-es jelöltállítás folyamatában. Ilyen tényezőnek tekinthető a párt nagysága is, így például a kisebb pártoknál a decentralizált, míg a jellemzően nagy szavazataránnyal rendelkező pártoknál centralizáltabb jelöltállítás folyamattal találkozhatunk (Lundell, 2004). Emellett informális és külső hatásnak tekinthető a többi párt jelöltállítás gyakorlata: Hazan és Voerman (2006: 154.) szerint a pártok olykor eltanulják egymástól a sikeresnek tűnő jelölési stratégiákat, azaz a pártok hajlamosak másolni egymás jelöltállítási módszereit.

A formális, de külső hatások alá tartoznak a politikai rendszer intézményi adottságai, amelyek közül a szakirodalom a leginkább meghatározónak a választási rendszer jellemzőit tekinti, annak ellenére, hogy a választási rendszerek és a jelöltállítás módjainak összehasonlítása nem hoz egyértelmű eredményeket (Shomer, 2012). Általánosan elfogadott megállapításnak tűnik ugyanakkor, hogy a körzeti magnitúdó emelkedésével nő a jelöltállítás centralizáltsága, a kis körzetek esetében pedig a helyi ismertség szerepe válik hangsúlyossá, ami a decentralizálás irányába hat (Carey–Shugart, 1995; Gallagher–Marsh, 1988; Hazan–Voerman, 2006; Lundell, 2004). Ennek fő oka a fenti szerzők szerint, hogy amíg a magas körzeti magnitúdóval jellemezhető körzetek esetében az egyes jelöltek szerepe kicsinek mondható, az egyéni választókerületek esetében a jelöltek (és jelölő pártjaik) számíthatnak a személynek szóló – a jelölt jellemzőire, ismertségére és helyi tapasztalataira vonatkozó (Cain–Ferejohn–Fiorina, 1987) – szavazat (*personal vote*) megjelenésével. Ebben az esetben a jelölt helyi beágyazottsága kulcsfontosságú: a jelölt helyi származása, illetve a helyi politikához köthető tapasztalatai a jelölt hitelességét növelik a választók előtt (Shugart–Valdini–Suominen, 2005).

A magyar választási rendszer esetében ugyanakkor a vegyes választási rendszernek köszönhetően több hatás egyszerre érvényesül. A választási rendszer 2010 utáni változásai közül – az egyéni választókerületek arányának megnövekedése, a területi lista eltörlése és a győzteskompenzáció nyomán – a többségi elv erősödése, az egyéni választókerületek szerepének növekedése a decentralizáció irányába hathat. Az országos listás ág ugyanakkor centralizáltabb jelöltállítás folyamatot feltételez, amit 2010 után a területi lista eltörlése és a mandátumok számának csökkenése erősíthet.

¹ Az ideológia szerepével kapcsolatban ellentétes állításokat fogalmaz meg pl. Duverger (1995) valamint a Gallagher–Marsh (1988) szerzőpáros, Katz (2001), illetve Pennings és Hazan,(2001) is, arra vonatkozóan, hogy a jobb vagy a baloldali pártok jelöltállítás folyamata inkluzívabb-e és decentralizáltabb-e. Lundell (2004) és Shomer (2012) ezzel szemben nem talál kapcsolatot az ideológia és a jelöltállítás módja között.

A formális tényezők közül végül meghatározóak a jelöltállítás párton belüli formális szabályai, amelyek általában rögzítik a jelöltállítás folyamatát. A magyar esetben a Rahat és Hazan (2001) által vegyes jelölésnek nevezett folyamatról beszélhetünk (*mixed selection method*), vagyis a különböző ágakon induló jelöltek indítására a pártok más-más szabályokat határoztak meg. Az indítási helyek közötti különbségek 2010-ig a parlamenti pártok közül leginkább az MSZP esetében jelentek meg, ahol a párt alapszabálya szerint (1) az egyéni jelölteket a helyi szervezetek választókerületi társulása jelölte ki, (2) a területi listáról a megyei választmány ajánlása alapján a területi társulások döntöttek, (3) az országos listát pedig a nagyrészt helyi delegáltakból álló kongresszus hagyta jóvá, egy, a pártvezetés által tett javaslat alapján. A Fidesz esetében ezzel szemben a formális szabályok szerint is centralizáltabb és exkluzívabb jelölésről beszélhetünk, az alsóbb szintek csak javaslatot tehetnek, végső javaslatot pedig egy szűk testület, a pártelnökből, az Országos Választmány elnökéből, az országos kampányfőnökből, az Országos Elnökség és a Választmány delegáltjaiból álló Választási Egyeztető Bizottság tehetett, amelyről a választmány döntött. Ha a választmány nem fogadta el a bizottság javaslatát, akkor az elvileg új javaslatot dolgozott ki. A gyakorlatban mindkét párt esetében a jelöltállítást 2014 előtt a centralizáltság és az exkluzivitás jellemezte, ugyanakkor a 2010 előtt esélyes helyen jelölteket vizsgálva megállapítható, hogy – az alapszabállyal összhangban – az országos pártvezetés egyértelmű dominanciája mellett a területi listákon a megyei pártvezetők is esélyes helyeken jelentek meg, ami az indítási ágak jelöltállítási gyakorlatának különbségeire utalhat (Nábelek, 2015).

Míg a Fidesz jelöltállítási szabályai nem változtak a 2014-es választásokra, az MSZP a választási szövetség kényszere miatt új helyzetbe került, így a párt formális jelöltállítási szabályai a korábban tapasztalt mértékben sem érvényesülhettek. A több párt vezetői közötti egyeztetés nyomán létrejött jelöltállítás miatt a folyamat a baloldal esetében is centralizálttá és exkluzívvá vált, amely a pártok helyi szintjeinek háttérbe szorulása felé hat. A Jobbik esetében – bár a jelöltállítás formális szabályai nyilvánosan nem elérhetőek – szintén centralizált és exkluzív jelölési módról beszélhetünk, míg az LMP esetében a jelöltállítás módja decentralizáltabb, a helyi szervezetek javaslatai nagyobb mértékben jelennek meg a jelölésben (Dobos–Kurtán–Várnagy, 2015), valamint a folyamat a jelöltállítás deliberatív-nak tekinthető módszerei miatt inkluzívabb is, mint a két nagy pártszövetség és a Jobbik esetében.²

A jelöltállítás formális szabályai ugyanakkor nem határozzák meg azt, hogy a gyakorlatban hogyan születik jelöltekről és az esélyes jelöltekről szóló döntés. Emellett általánosságban elmondható, hogy a fenti tényezők önmagukban nem határozzák meg a pártok jelöltállítási stratégiáját, így azt sem, hogy kiket jelölnek az esélyes helyeken. Feltételezhetjük azonban, hogy a jelölésben résztvevő szereplők haszonmaximalizálásra törekcszenek: egyrészt igyeckszenek maximalizálni a pártjuk szavazatait, másrészt törekedhetnek arra, hogy ők maguk is mandátumhoz jussanak, a belső és külső hatások pedig keretet szabnak ezeknek a törekvéseknek. Feltételezhetjük tehát, hogy a párt sikerének elősegítése érde-

² Bár a tanulmány nem tér ki az esélyes jelöltek ilyen szempontú vizsgálatára, érdemes megjegyezni, hogy az LMP esetében a fenti jelöltállítási módszerek mellett a pártban alkalmazott nemi kvóta is hatással van az esélyes jelöltek körére.

kében, a szereplők úgy alakítják a stratégiájukat, hogy az a legjobban megfeleljen a külső kereteknek, azaz olyan jelölteket állítanak, akik az adott választási rendszerben, az adott választói elvárások és esetleges szövetségi kényszerek mellett a lehető legjobb eredményt tudják elérni. A belső és külső tényezőket figyelembe véve a 2014-es választások kapcsán a következő hipotézisekkel élhetünk:

Mivel az egyéni választókerületekben a lehető legalacsonyabb körzeti magnitúddal találkozhatunk – egy mandátumot osztanak ki –, a választók pedig a szavazólapon az egyéni jelöltek neveivel találkoznak, *feltételezhetjük, hogy a jelöltek helyi beágyazottsága összefüggésben áll a jelöltek esélyességével.* A 2010 előtti jelöltállításban a helyi beágyazottság szerepe sem az MSZP-nél, sem a Fidesznél nem volt jelentős, bár utóbbi párt esetében megfigyelhető, hogy az indított polgármesterek nagy arányban esélyesek is voltak. A 2014-es választások esetében a többségi elv erősödése a decentralizáció, és így a helyi beágyazottság szerepének növekedése felé hat. Ezt erősíti a választási rendszerrel kapcsolatos másik változás, a mandátumhalmozás megszüntetése is: azzal, hogy a helyi tisztséggel rendelkezőknek választaniuk kell a parlamenti mandátum és a meglévő tisztségük között, feltételezhetjük, hogy a helyi pozíciójukhoz ragaszkodók eleve el sem indulnak a választásokon. Parlamenti jelöltként nagyrészt az országos politikai ambícióval rendelkező helyi beágyazottságú polgármesterek és önkormányzati képviselők indulnak, és csak abban az esetben választják ezt a karrierutat, ha befutó helyre számítanak a jelöléskor. Emiatt feltételezhetjük, hogy az induló helyi politikusok között magas lesz az esélyes jelöltek aránya.

A választási rendszer listás ágának jellemzői – nagy körzeti magnitúdó és zárt listák – valamint a jelöltállítás formális szabályai és gyakorlati megvalósulása miatt is, feltételezhetjük, hogy az országos listán elsősorban a pártvezetők akarata érvényesül. A többi jelölthöz hasonlóan a mandátumra törekvő országos pártvezetők döntéshozó szerepük valamint a párt „arcaiként” való megjelenésük miatt valószínűsíthetően *az országos listán való esélyességük és az országos pártvezetői tisztség között kapcsolat áll fenn.* A korábban a megyei pártvezetők számára befutó helyeket biztosító területi listák eltörlése miatt feltételezhető az is, hogy *a megyei pártvezetők szintén az országos listákon jelennek meg,* ugyanakkor ezen tisztség jelentősége az esélyesség szempontjából kevésbé lesz jelentős, mint az országos pártvezetői pozícióé. Ezt erősíti, hogy a 2010-es választásokig az MSZP és a Fidesz esetében az országos pártvezetők mind az országos, mind a területi listán jelöltek és esélyes jelöltek voltak, míg a megyei pártvezetők esélyes indulási ága elsősorban a területi lista volt (Nábelek, 2015). A területi listák megszűnésével tehát a megyei vezetők mozgásterét szűkülhetett, ugyanakkor feltételezhető, hogy egy részük meg tudott jelenni az országos listák esélyes helyein.

Az országos listán a pártvezetés szerepe mellett a parlamenti pártok esetében egy másik szempont is érvényesülhet: a pártoknak lehetőségük van arra, hogy az esélyes pozíciókkal ezen az ágon jutalmazza a legjobban dolgozó képviselőiket, akik egyben ismertségük alapján, a pártvezetőkhez hasonlóan, a párt egészének sikerét is elősegíthetik. A parlamenti képviselőként ismertté vált inkumbensek esélyes helyen való indítását a választási rendszerrel kapcsolatos feltételezés is alátámasztja: a magas körzeti magnitúddal rendelkező országos lista kapcsán a gyakran parlamenti mandátummal rendelkező pártvezetés döntése érvényesül, a pártot pedig az országosan ismertté vált jelöltek – képviselők – tudják

a legjobban megjeleníteni. A képviselők jutalmazására és ismertségére vonatkozó feltételezést erősíti az inkumbensek magas újraindítási aránya is (Ilonszki, 2015). *Ez alapján feltételezhetjük, hogy a listás esélyesek között nagy arányban lesznek jelen az országgyűlési képviselők is.*

Bár 2010 előtt a parlamenti munka szerepe nem jelent meg az esélyes jelöltek kiválasztásában, a parlamenti mandátumok számának csökkentése emellett felértékelheti a parlamenti munka szerepét: a már képviselői mandátummal rendelkező jelölteknek kevesebb esélyes helyért kell megküzdeniük, a szorosabb versenyben pedig a parlamenti munka döntési szemponttá válhat. *Emiatt feltételezhetjük, hogy a parlamenti aktivitás kapcsolatban áll az esélyességgel.*

ESÉLYES HELYEK A VEGYES VÁLASZTÁSI RENDSZERBEN

A fenti hipotézisek tesztelése érdekében először meg kell határoznunk, hogy mit tekintünk esélyes helynek. Az esélyes vagy befutó helyek meghatározásának a szakirodalomban több módja is ismert. Egyrészt kiindulhatunk a jelöltek vagy pártok választások előtti népszerűségéből, az előző választási eredményekből, vagy utólagosan, az adott választás eredményeiből megbecsülhetjük, hogy a pártok mely körzetekben számíthattak befutó helyre.³ Utóbbi módszer nyilvánvaló hátránya, hogy a pártok a jelöltállítás folyamán csak az éppen aktuális helyzetük alapján tudják megbecsülni azt, hogy hány esélyes mandátummal rendelkeznek, a jelöléskor ezen becslés alapján határozzák meg, hogy kiket indítanak ezekben a pozíciókban. Rahat és Hazan szerint a pártok – a választási rendszertől függően – mind a választókerületekben történő jelöléskor, mind a listák összeállításakor az aktuális pozícióikat veszik figyelembe, ami a meglévő eredményeiken és – elsősorban az új pártok esetében – a közvélemény-kutatási adatokon alapulhatnak (2001: 299.). A tisztán többségi rendszerekben az esélyes helyek megállapításánál tehát kiindulhatunk az egyes jelöltek népszerűségéből vagy korábbi választási eredményéből, az arányos rendszerekben pedig ugyanezekből a szempontokból az adott pártra vonatkozóan, a vegyes választási rendszerek kapcsán azonban a feladat összetettebb. A nehézséget elsősorban a többes jelölés okozza, azaz annak a lehetősége, hogy a pártok egy-egy jelöltjüket több ágon is indítják. A 2014-es választások során a négy vizsgált politikai erő 840 jelöltet indított, a jelölteknek pedig több mint a fele egyéni választókerületben és országos listán is indult, a legkevésbé jellemző indítási mód pedig a kizárólag egyéni választókerületben történő indulás volt (lásd 1. ábra).⁴

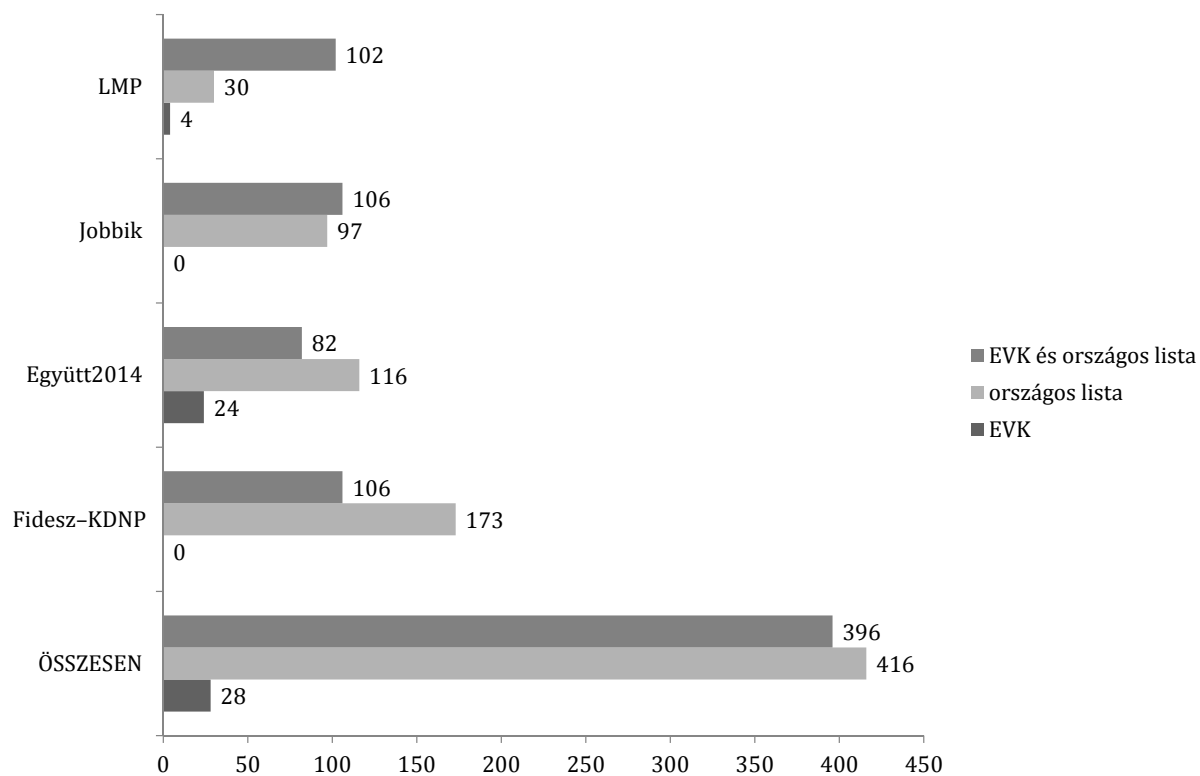
A többes jelölés következménye, hogy a második ágon – Magyarország esetében az országos listákon – a még éppen befutó pozíció hátrafelé mozog: ha egy jelölt a sorrendben

³ Több szerző a választási eredmények utólagos elemzésével vizsgálja az amerikai választókeretek versengő jellegét (pl. Ferejohn, 1977; Tidmarch & Lonerger & Sciortino, 1986; Holbrook & Van Dunk, 1993; Jones, 2010), feltételezve, hogy a nem versengő választókeretek befutó helyeket (safe seatet) jelentenek általában az inkumbens számára.

⁴ A tanulmány további részében megjelenő adatok az Ilonszki Gabriella által vezetett OTKA K106220 *Jelöltek és képviselők* című kutatás Jelöltadatbázisán (1998-2014) illetve az adatbázis alapján végzett saját számításokon alapszanak.

korábbi ágon, azaz az egyéni választókerületben mandátumot szerez, automatikusan „kiesik” a országos jelöltek közül, és az utána következő jelöltek lépnek előrébb, azaz egy eredetileg rosszabb pozícióban lévő jelölt válhat még éppen esélyessé. Mindebből kiindulva a választási rendszer indítási helyeit egyben érdemes kezelni, az országos lista esetében figyelembe véve az egyéni választókerületben potenciálisan esélyes jelöltek számát.

1. ábra. A jelöltek megoszlása indulási áganként pártok szerint, 2014

Forrás: Jelöltadatbázis. N = 840.

Az esélyes helyek meghatározásának első lépéseként így az egyéni választókerületi esélyesség meghatározása szükséges, hiszen az ezen az ágon esélyes jelöltek, ha indulnak is az országos listán, elsőként az egyéni választókerületi ágon szerezhettek mandátumot. A befutó helyek megbecslésekor az egyéni választókerületek esetében a nagyobb pártok helyi közvélemény-kutatási adatokra, illetve a korábbi eredményeikre építhetnek. A nyilvánosan elérhető, területi bontású közvélemény-kutatási adatok hiányában ugyanakkor az – elsősorban brit – egyéni választókerületeket vizsgáló szerzők gyakran a választókerületben indulók korábbi eredménye alapján becsülik meg, hogy egy választókerület biztosnak, ingatagnak vagy vesztesnek tekinthető egy adott jelölt számára (Denver, 1988; Ryan–Haslam–Kulich, 2010; Sobolewska, 2013). Mivel 2010 és 2014 között a pártok közötti erőviszonyok nem változtak meg jelentős mértékben – a Fidesz támogatottságban tapasztalt előnye nem szűnt meg – az előző választási eredmények különösen a választási rendszer többségi ága esetében irányadóak lehetnek arra vonatkozóan, hogy a pártok hol kalkulálhattak befutónak vagy valamilyen mértékben esélyesnek tartható egyéni választókerületi helyekkel a jelöltállításkor.

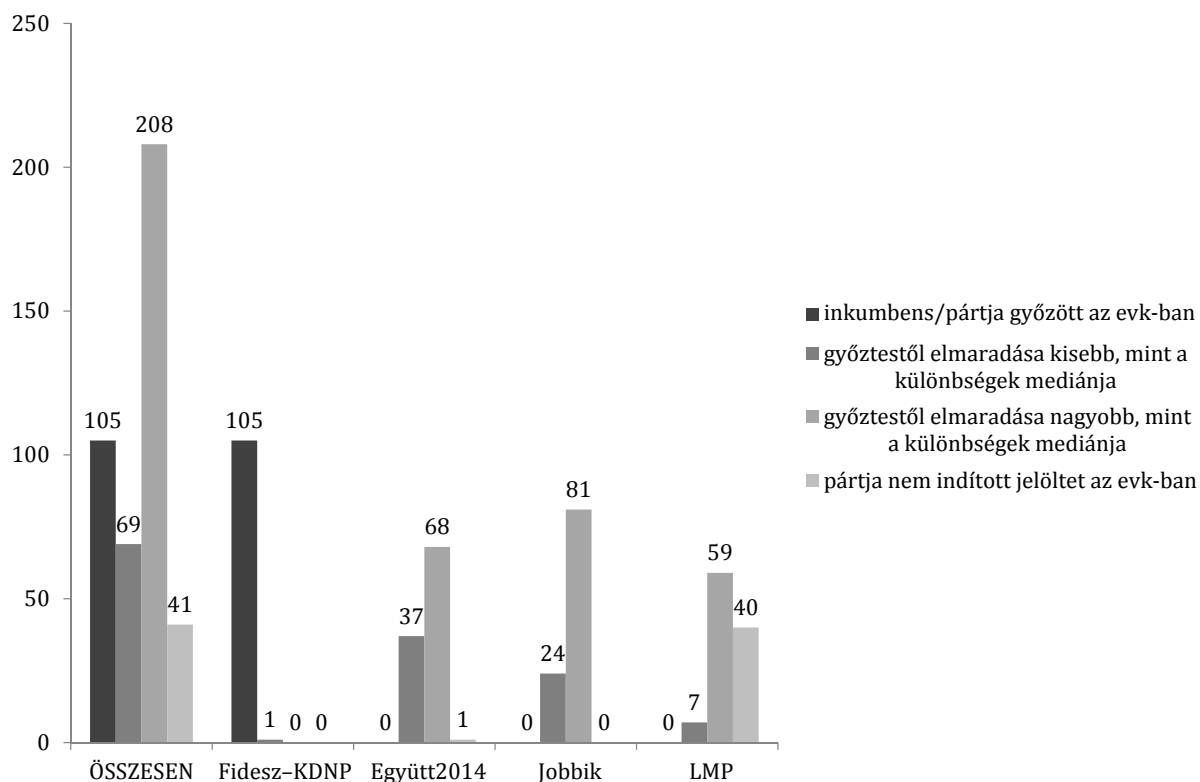
Feltételezhetjük egyrészt, hogy az a jelölt, aki már nyert az adott választókerületben, azaz az inkumbens – amennyiben jelölik – újra esélyesként indul. Feltételezhetjük emellett, hogy az egyéni siker mellett a párt korábbi sikeressége is növeli az esélyességet, azaz bár kisebb eséllyel, mint egy inkumbens, egy új jelölt is esélyesként indul egy olyan választókerületben, ahol a pártja az előző választáson nyert. Az esélyesség alacsonyabb szintjét jelenthetik azok az esetek, amelyekben bár a párt jelöltjei végül elvesztették a választást, de a verseny viszonylag szoros volt. Ilyen lehet az az eset, amikor a jelölt az első fordulóban relatív többséget szerzett, azonban – a jelöltek körének szűkülése és az esetleges visszalépéseknek is köszönhetően – elvesztette a második fordulót. Ennél gyengébb pozíciót jelent, ha a jelölt már az első fordulóban is veszített, a lemaradása viszont nem volt jelentős a későbbi győztestől. Mivel az egyéni választókerületi verseny szorossága választásonként relatívnak tekinthető, az elemzés során a 2014-ben még éppen esélyes lemaradást a pártok 2010-es első forduló egyéni választókerületi eredményei eltérésének mediánjaként határoztam meg. Az ennél kisebb eltérés esetében az egyéni választókerület bár ingatagnak tekinthető, a jelölt még esélyes lehet, hiszen a párttársaihoz viszonyítva viszonylag jó eredményt ért el. Az ennél nagyobb különbségnél viszont feltételezhetjük, hogy a párt jelöltje már nem indul esélyesként a választókerületben, valamint nem tekinthető esélyesnek akkor sem, ha a pártja az előző választáson nem tudott jelöltet állítani az adott választókerületben. A fentiek alapján az egyéni választókerületi esélyesség kategóriáit a következő módon állíthatjuk fel:

1. inkumbens
2. a pártja nyert az egyéni választókerületben⁵
3. az előző választáson a jelölt vagy pártja megnyerte az első fordulót az egyéni választókerületben
4. az előző választások első fordulójában a győztestől való elmaradása kisebb, mint a győztestől való elmaradás mediánja (ingatag EVK)
5. az előző választások első fordulójában a győztestől való elmaradása nagyobb, mint a győztestől való elmaradás mediánja (nem esélyes EVK).

A fenti kategóriák alapján a jelöltek a 2. ábrán látható módon oszlanak meg pártok szerint vizsgálva (a harmadik kategóriába egy jelölt sem tartozott).

⁵ 2014-ben nem volt olyan egyéni választókerületi inkumbens, akit a pártja ne indított volna újra, így az esélyesség ezen típusa nem jelent meg.

2. ábra. A jelöltek megoszlása egyéni választókerületi esélyesség alapján

Forrás: saját számítás, a Jelöltadatbázis alapján, N = 423.

Az országos listán való esélyesség kapcsán egyértelműnek tűnik, hogy a lista első öt helye biztos bejutást jelent, ha a párt átlépi a parlamenti bejutáshoz szükséges küszöböt. A fő feladat azonban annak megbecslése, hogy a listák első helyein szereplőkön kívül kik az esélyesek még a mandátumhoz jutásra. Ehhez meg kell becsülnünk azt, hogy az országos listán melyik lesz az a pozíció, amely még éppen mandátumot eredményez: az ennél jobb országos listás helyezéssel rendelkezők nagy valószínűséggel esélyesek, míg a listán hátrébb lévők esélytelenek a mandátumra. Az esélyesség határának meghatározásához az egyéni választókerületekhez hasonlóan jó kiindulópont lehet, hogy a párt a listás mandátumok mekkora arányát volt képes megszerezni az előző választásokon, feltételezve, hogy az erőviszonyok viszonylagos stabilitása mellett a jelöltek azzal számoltak, hogy képesek hasonló eredményt elérni, mint az előző választások alkalmával. A mandátumarány a 2014-ben megszerezhető mandátumok számával számolva megmutatja, hogy a jelenlegi választási rendszerben a 2010-es eredmény hány mandátumot eredményezett volna.⁶ Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy az egyéni választókerületben is induló jelöltek közül azok, akik egyéni-ben már esélyesek, nagy valószínűséggel kiesnek az országos listáról, ezzel pedig az esélyes pozíció hátrébb kerül. Mindebből következően az országos listák még éppen esélyes helyeit a következőképpen határozhatjuk meg:

⁶ A számítás hiányossága, hogy nem számol a 2010 után bevezetett győztes kompenzációval, amely hasonló eredmények mellett is több listás mandátumot eredményezhet a győztes számára, mint az előző választási rendszer szabályai szerinti mandátumszám.

$$\text{Kiosztható mandátumok száma} * \frac{\text{előző választás listás mandátumaránya}}{100} +$$

$$+ \text{ az egyéni választókerületi esélyesek száma} =$$

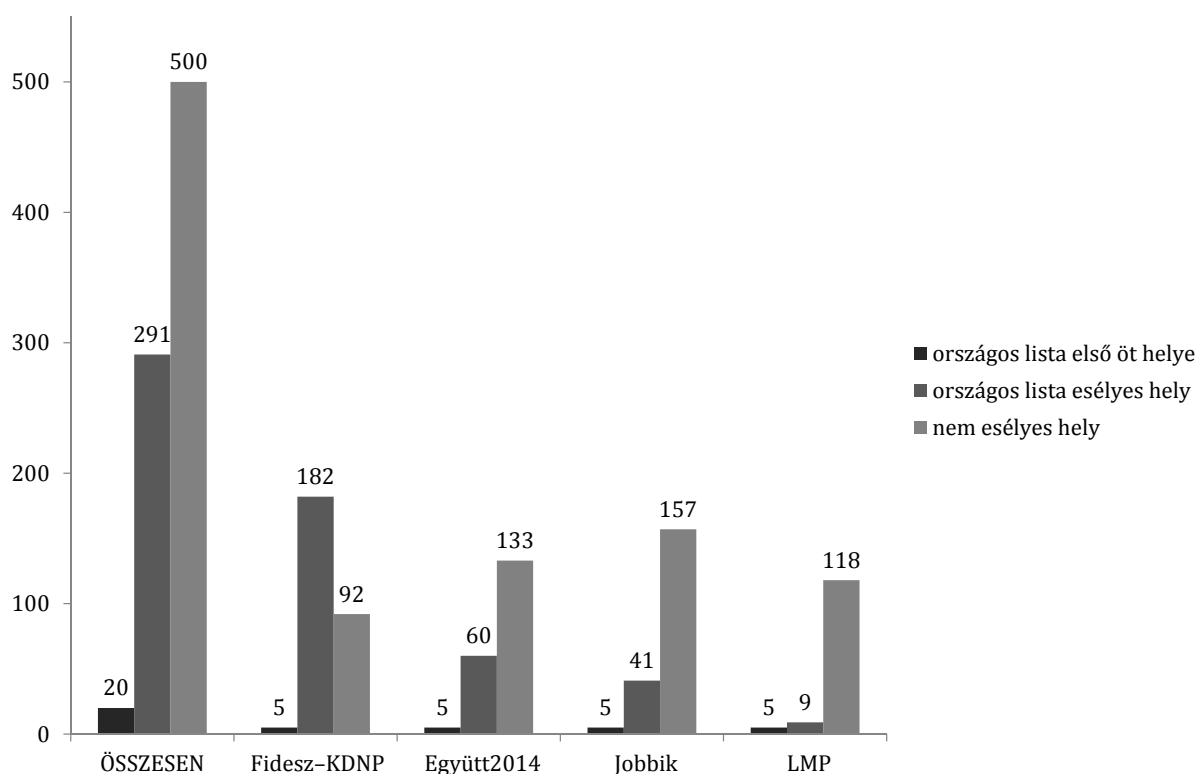
$$= \text{ az országos listán utolsó esélyes pozíció}$$

Látható tehát, hogy az esélyes pozíciók pártonként eltérőek. A fentiek alapján az országos listán induló jelöltek az esélyesség szerint a következő kategóriákba sorolhatjuk:

1. az országos lista első öt helye
2. esélyes országos listás pozíció (kisebb, mint az utolsó esélyes pozíció)
3. nem esélyes országos listás pozíció (nagyobb a rangsorban, mint az utolsó esélyes pozíció)

A fenti kategóriák alapján az országos listás jelöltek 2014-ben a 3. ábrán látható módon oszlanak meg.

3. ábra. A jelöltek megoszlása országos listás esélyesség alapján

Forrás: saját számítás, a Jelöltadatbázis alapján, N = 811.

VIZSGÁLT VÁLTOZÓK ÉS AZ ELEMZÉS MÓDSZERE

A hipotézisek vizsgálatához az előbbieken meghatározott esélyesség-változókat vethetjük össze a helyi beágyazottságra, pártvezetői pozíciókra és képviselői tevékenységre vonatkozó független változókkal. Az elemzés egységeit a 2014-es parlamenti választásokon elindult Fidesz-KDNP, Együtt 2014, Jobbik és LMP jelöltek – összesen 840 jelölt – jelentet-

ték. A baloldali, az országos listáján Együtt 2014 néven szereplő pártszövetség esetében az összes résztvevő párt – MSZP, Együtt, DK, PM, MLP – jelöltje megjelenik az elemzésben, ugyanakkor a pártokat egy egységként kezelem, az egyéni választókerületi esélyesség és az országos listás befutó hely meghatározásakor esetükben az MSZP előző választási eredményeit vettem figyelembe.⁷

Az esélyességre vonatkozó függő változókat egyrészt az előbbiekben bemutatott esélyesség-kategóriák szerinti többkategóriás változók, illetve dummy változók jelentették, amelyeknél az egyéni választókerületi esélyesség esetében az „ingatag EVK”, „első forduló győztes”, „pártja nyerte az előző választást”, „inkumbens” jelölteket tekintettem esélyesnek, míg az előző választáson „nem szoros versenyben” alulmaradt jelölteket, vagy az adott egyéni választókerületben 2010-ben nem induló pártok jelöltjeit nem esélyesnek. Az országos lista esetében a harmadik kategória értelemszerűen a nem esélyes értéket, míg az „esélyes hely” és a lista első öt helye az esélyes értéket jelentették.

A helyi beágyazottság esetében a polgármesterségre és önkormányzati képviselőségre vonatkozó, a pártvezetői pozíciók kapcsán pedig a megyei pártvezetői és országos pártvezetői tisztségre vonatkozó dummy változók esélyesség-változókkal való korrelációját vizsgáltam. A képviselői tevékenység esetében az első lépésként a képviselőség és az országos listás esélyesség kapcsolatát, majd a képviselők parlamenti aktivitására vonatkozó változók és az esélyesség kapcsolatát elemeztem. A parlamenti aktivitásra vonatkozóan országgyűlési tisztség, a frakción belüli tisztség, az állandó bizottságokon belüli tisztség és a kormányzati pozíció, ezen kívül a parlamenti ciklusok számának (szenioritás), a bizottsági tagságok számának, az önálló és nem önálló indítványok számának, valamint a parlamenti felszólalások számának szerepét vizsgáltam. Előbbiek esetében az elemzés során alkalmazott módszer a többi dummy változóhoz hasonlóan a korrelációk feltárása és az esélyesség-változókhöz kapcsolódó kereszttáblák elemzése volt. Az indítványok száma és a felszólalások száma esetében az esélyes csoportok közötti eltéréseket az elemzés t-próbák és varianciaanalízis segítségével vizsgálta.

EREDMÉNYEK

A helyi beágyazottság szerepe

A helyi beágyazottság szerepe kapcsán az első hipotézis alapján feltételeztük, hogy az egyéni választókerületek szintjén nagy hangsúlyt kaphat a jelöltek ismertsége és helyi népszerűsége. A pártok tehát a hipotézis szerint motiváltak arra, hogy olyan jelölteket indítsanak helyi szinten, akik ismertek, illetve korábban már sikeresek voltak, ezért az egyéni jelöltek között jó eséllyel indulhatnak a polgármesterek és a helyi képviselők. A parlamenti képviselők számának és ezzel párhuzamosan a jelöltek számának csökkenésével, valamint a mandátumhalmozás lehetőségének megszűntetése miatt azonban lényegesen csökkent a

⁷ Kivételt jelentettek azok az egyéni választókerületi jelöltek, akik nem az MSZP színeiben indultak 2010-ben, vagy időközben más párthoz csatlakoztak. Esetükben a saját eredményüket vettem figyelembe, függetlenül attól, hogy az adott választókerületben volt-e 2010-ben szocialista induló.

polgármesterek és helyi képviselők száma az egyéni jelöltek (lásd 1. táblázat), így az esélyes jelöltek körében is.

1. táblázat. Az egyéni választókerületekben indított polgármesterek és önkormányzati képviselők száma 2002 és 2014 között

	2002	2006	2010	2014
Polgármester	88	107	81	39
Helyi képviselő	204	228	165	92

Forrás: Jelöltadatbázis 1990–2014; $N_{2002\text{evk}} = 905$, $N_{2006\text{evk}} = 993$; $N_{2010\text{evk}} = 728$; $N_{2014\text{evk}} = 424$.

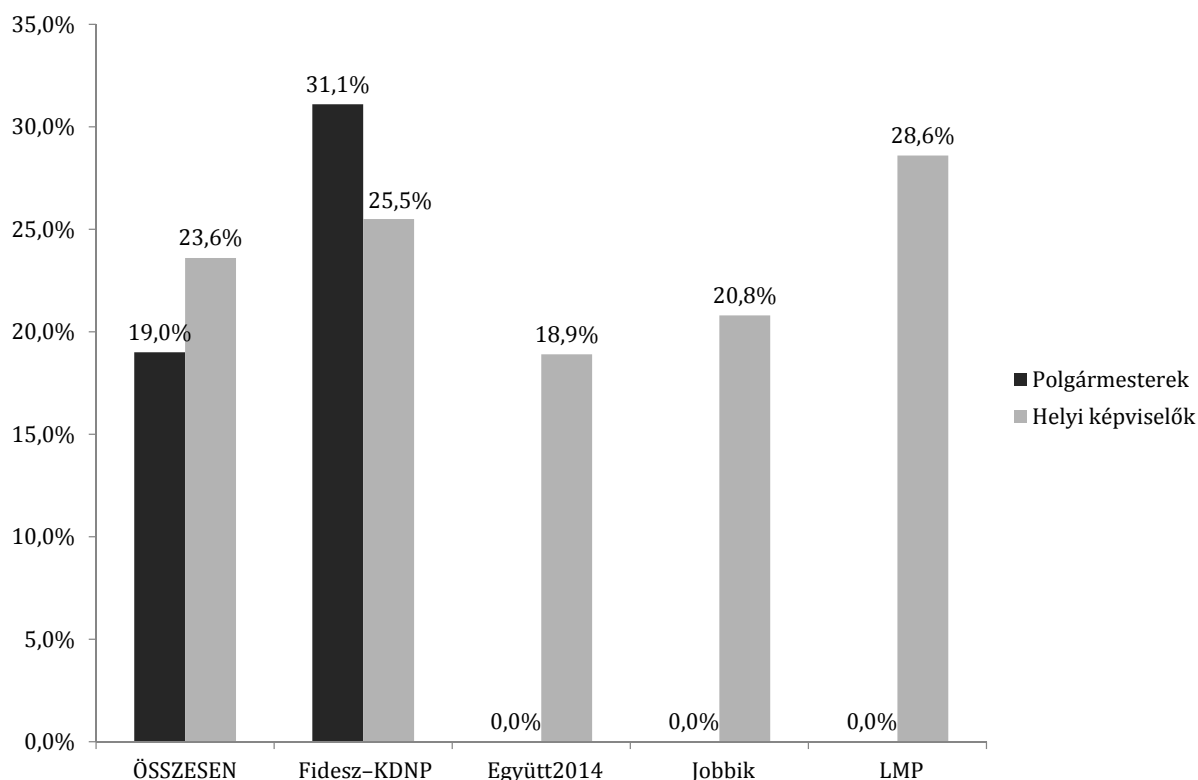
Az induló polgármesterek ugyanakkor 2014-ben esélyesnek tűnnek az egyéni választókerületekben. A polgármesterség és az egyéni választókerületi esélyesség között szignifikáns kapcsolat áll fenn ($\chi^2(1) = 33,543$, $p = 0,000$; $\Phi = 0,282$), a 39 induló polgármestertől 33 esélyes, közülük 30 inkumbens volt az adott egyéni választókerületben, három jelölt esetében pedig a párt korábban nyert az adott választókerületben (lásd 2. táblázat).⁸ Mindez megerősíti azt a feltételezést, hogy a parlamenti választásokon történő indulást választó polgármesterek a biztos bejutás mellett választották az országos pozíciót. A helyi képviselőség esetében ugyanakkor nem figyelhető meg szignifikáns kapcsolat: az egyéni választókerületben induló helyi képviselők 44 százaléka indult esélyesként, a 174 potenciálisan esélyesnek értékelt egyéni választókerületi jelöltnek pedig kevesebb, mint negyede rendelkezett ilyen tisztséggel (lásd 4. ábra).

A polgármesterek jelölése, részben a kedvezőbb kiinduló helyzetéből adódóan – több polgármesterrel rendelkeztek bármely más indulónál – elsősorban a Fidesz stratégiája volt: 33 polgármesterüket indították egyéni választókerületben és egyben esélyes helyen. A 2010-es önkormányzati választások után az országosan körülbelül 50 polgármesterrel rendelkező baloldal öt polgármestert indított el egyéni választókerületben, míg a Jobbik három polgármesteréből egyet sem, az LMP pedig egy ilyen pozícióval rendelkező jelöltet indított el.

A helyi képviselők indításának körülményeit vizsgálva a fenti éles különbség már kevésbé látható a Fidesz, illetve a többi párt között. A Fidesz egyéni jelöltjeinek 26 százaléka volt a jelölés pillanatában helyi képviselő, míg a baloldal esetében ez az arány 15 százalék, a Jobbiknál 25, az LMP-nél pedig 22 százalék volt. A baloldali helyi képviselők közül heten, a Jobbik által jelöltek közül öten, az LMP-sek közül pedig ketten voltak esélyesek (ingatagnak értékelt egyéni választókerületben indultak).

⁸ Érdemes megjegyezni, hogy utóbbi jelöltek esetében tehát, a mandátumhalmozás tilalmát is figyelembe véve, a polgármesterek feljebb lépése figyelhető meg: míg korábban nem indultak az egyéni választókerületben, a pártjuk esélyes helyen jelölte őket, lehetővé téve, hogy a polgármesterségről lemondva parlamenti képviselőkké váljanak.

4. ábra. Helyi tisztséggel rendelkező jelöltek aránya az egyéni választókerületi esélyesek között

Némileg meglepő módon, ugyanakkor a mandátumhalmozás feltételezett következményeit erősítve, az egyéni esélyességhez hasonló erősségű kapcsolat áll fenn a polgármesterség és az országos listás esélyesség között ($\chi^2(1)=30,923$; $p=0,000$; $\Phi=0,196$), valamint elmondható, hogy 2014-ben több polgármester indult országos listán, mint egyéni választókerületben. A polgármesterek esélyes országos listás helyen való indítása szintén a Fideszre volt jellemző: 36 indított polgármesterük közül 34 esélyes helyen szerepelt, a baloldali pártoknál egy ilyen jelölt volt, míg a Jobbiknál és az LMP-nél nem volt a listás esélyesek között polgármester. A helyi képviselők esetében összesítve az országos listán induló képviselők 37 százaléka volt esélyes. Az arány azonban különösen magas volt a Fidesz esetében, a helyi képviselői pozícióval rendelkező jelöltjeik 70 százalékát (50 képviselő) az országos lista esélyes helyein indították, míg a többi pártnál 20 százalék alatti ez az arány.

2. táblázat. Az esélyes polgármesterek száma összesítve és pártonként (zárójelben az induló polgármesterek száma)

	ÖSSZESEN	Fidesz-KDNP	Együtt 2014	Jobbik	LMP
Egyéni választókerület	33 (39)	33 (33)	0 (5)	0 (0)	0 (1)
Országos lista	35 (45)	34 (36)	1 (6)	0 (2)	0 (1)

3. táblázat. Az esélyes helyi képviselők száma és aránya összesítve és pártonként

	ÖSSZESEN	Fidesz-KDNP	Együtt 2014	Jobbik	LMP
Egyéni választókerület	41	27	7	5	2
	45%	100%	44%	19%	9%
Országos lista	66	50	7	5	4
	37%	70%	17%	12%	17%

A pártvezetés szerepe

A pártvezetői pozíció kapcsán feltételeztük, hogy az ilyen tisztség növeli listás ágon a jelölt esélyességét. Amellett, hogy a pártoknak általános érdeke, hogy a választók körében legjobban ismert politikusaikat a listák élén jelölje, a pártok vezetői vannak a legnagyobb hatással a listaállításra, így egyéni törekvéseiket is figyelembe véve feltételezhetjük, hogy az országos listák esélyeseinek egy része nagy valószínűséggel a pártok különböző szintű vezetői lesznek. Mindezt megerősíti, hogy a választási rendszer átalakításának eredményeként a jelentősen csökkent jelöltszám mellett nőtt a pártvezetésben szerepet betöltő jelöltek aránya (lásd 4. táblázat).

4. táblázat. A megyei és országos pártvezetők aránya a jelöltek között 2002 és 2014 között

	Magyei	Országos
2002	7,88%	2,87%
2006	8,04%	3,5%
2010	10,23%	8,77%
2014	18,8%	9,28%

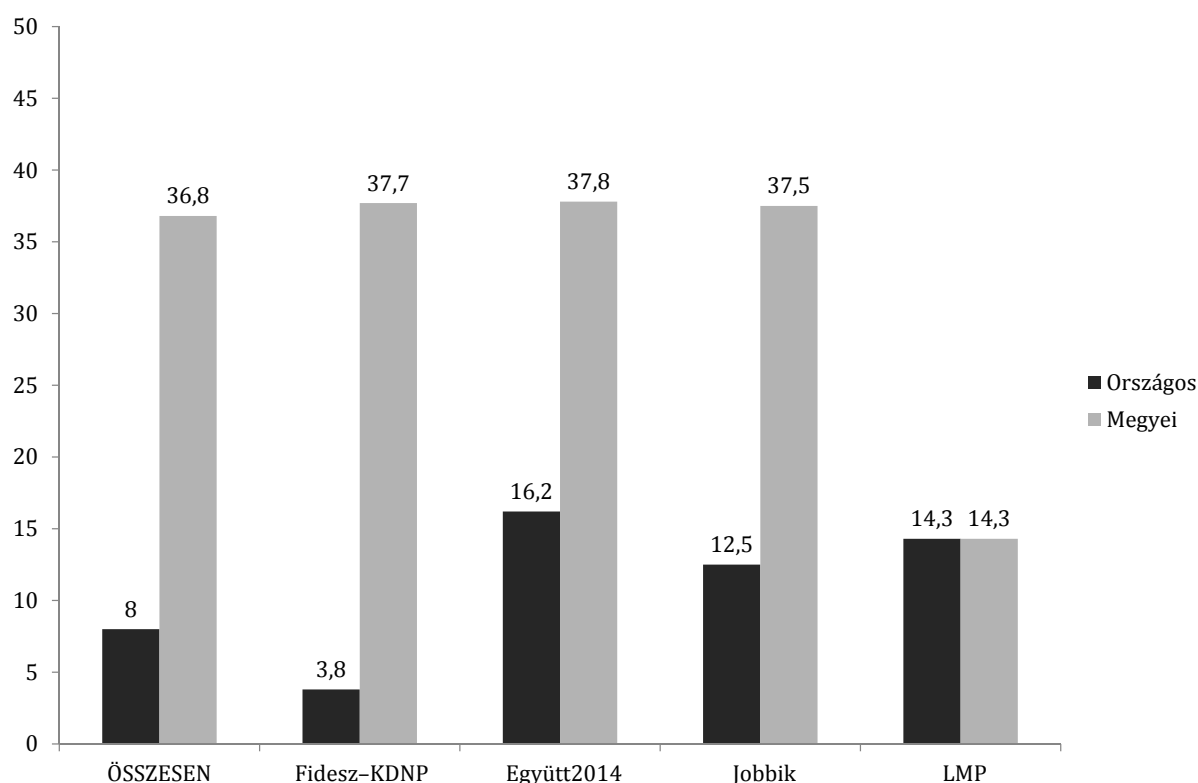
$N_{2014}=840$, $N_{2010}=2062$, $N_{2006}=2112$, $N_{2002}=3056$

Az esélyesség szempontjából az eredmények alapján igazolódni látszik, hogy a pártvezetők növekvő szerepe elsősorban az országos listákon jelenik meg. Az egyéni választókerületi esélyesség és az országos pártvezetés között nem áll fenn statisztikailag szignifikáns kapcsolat, a 40 egyéni választókerületben induló országos pártvezető 35 százaléka (14 pártvezető) volt esélyes, az országos pártvezetők pedig az egyéniben esélyes jelölteknek mindössze 8 százalékat tették ki. Utóbbi arány különösen alacsony a Fidesz esetében, a párt összesen négy, az országos pártvezetéshez tartozó, jelöltjét indította egyéni választókerületben. Az Együtt 2014 esetében 18 pártvezető indult ezen az ágon, közülük azonban csak hatan voltak esélyesek, ami utal arra, hogy a választási szövetség létrehozásakor több pártvezető a kevésbé biztos egyéni választókerületekben való indulásra kényszerült.

A megyei pártvezetők jóval nagyobb arányban jelennek meg az egyéni választókerületi esélyesek között (lásd 5. ábra), és a megyei pártvezetés illetve az egyéni esélyesség között nagyon gyenge, de szignifikáns kapcsolat áll fenn ($\chi^2(1)=6,42$, $p=0,011$; $\Phi=0,123$). Ugyanakkor az egyéni választókerületek számának csökkenésével jelentősen csökkent az ezen az ágon induló megyei pártvezetők száma is, az itt indított megyei pártvezetőknek pedig körülbelül a fele indult esélyes helyen, ami alacsonyabb arány, mint az előző választások esetében: 2002 és 2010 között a Fidesz és az MSZP megyei pártvezetőinek több mint 80,

illetve több mint 70 százaléka indult esélyes helyen. A választási helyzet megváltozásával tehát az egyéni választókerületekben háttérbe szorultak a megyei pártvezetők. Pártonként vizsgálva elmondható, hogy az egyéni választókerületi esélyesek között – az LMP kivételével – a nagyobb pártoknál/pártszövetségeknél hasonló arányban jelennek meg a megyei pártvezetők. Ugyanakkor a minden egyéni választókerületben esélyes Fidesz–KDNP kivételével, a megyei pártvezetők kevesebb mint fele volt esélyes indulási helyén (a baloldalnál 44 százalékuk, a Jobbiknál 35 százalékuk, az LMP-nél pedig egy jelölt).

5. ábra. Az országos és megyei pártvezetők aránya az egyéni választókerületi esélyesek között (százalék)

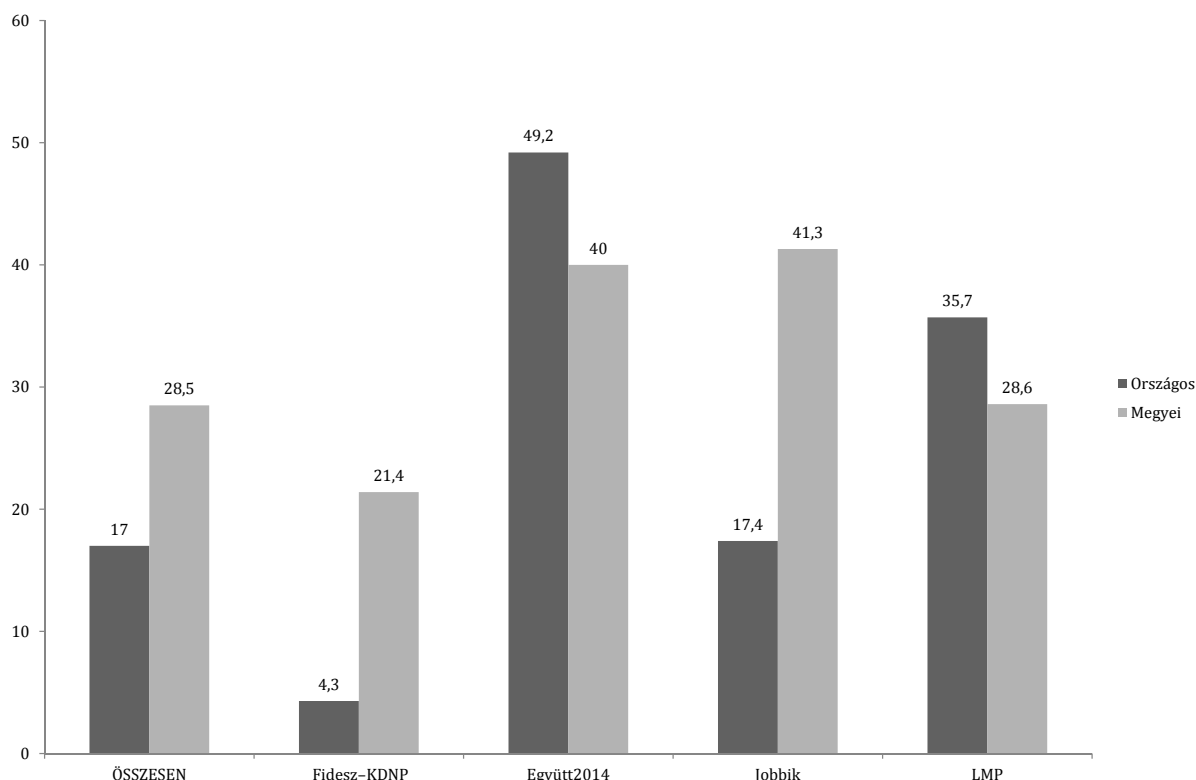

A feltételezéseknek megfelelően a pártvezetők elsősorban az országos listás ágon esélyesek. Az országos pártvezetői tisztség és a listás esélyesség között szignifikáns kapcsolat figyelhető meg ($\chi^2(1)=31,79$; $p=0,000$; $\Phi=0,198$), a listás esélyesek 17 százalékát az ilyen tisztséget betöltők teszik ki, a 78 országos listán induló pártvezetőnek pedig 68 százalékát jelölték esélyes helyen. Némileg meglepő módon és az előző évektől eltérően azonban a 20 lista első öt helyén szereplő jelölt közül csak 13 volt országos pártvezető. A Fidesz–KDNP és a Jobbik esetében a listavezetők közül ketten, az LMP-nél pedig hárman nem tartoztak az országos pártvezetéshez, míg a baloldalnál mind az öt helyen országos pártvezetők szerepeltek. A baloldali pártszövetség sajátos jelöltállítási helyzetére mutat rá az is, hogy az országos lista közel felét országos pártvezetőkkel töltötték fel (lásd 6. ábra).

A megyei pártvezetés és az országos esélyesség szintén összefüggést mutat ($\chi^2(1)=24,46$; $p=0,000$; $\Phi=0,177$), a kapcsolat ugyanakkor a vártnak megfelelően gyengébb, mint az országos pártvezetés esetében. Az országos lista esélyes helyeit 29 százalékban foglalták el

megyei pártvezetők, az induló ilyen tisztséggel rendelkező jelölteknek pedig 57 százalékát esélyes helyen jelölték. A megyei pártvezető aránya az esélyesek között különösen magas a baloldalnál és a Jobbiknál, míg a Fidesznél a legalacsonyabb, ami arra utal, hogy a kormánypártok esetében a megyei szint kevésbé erősen tud érvényesülni.

6. ábra. Az országos és megyei pártvezetők aránya az országos lista esélyesek között, százalék

A képviselők újraindítása és parlamenti aktivitás szerepe

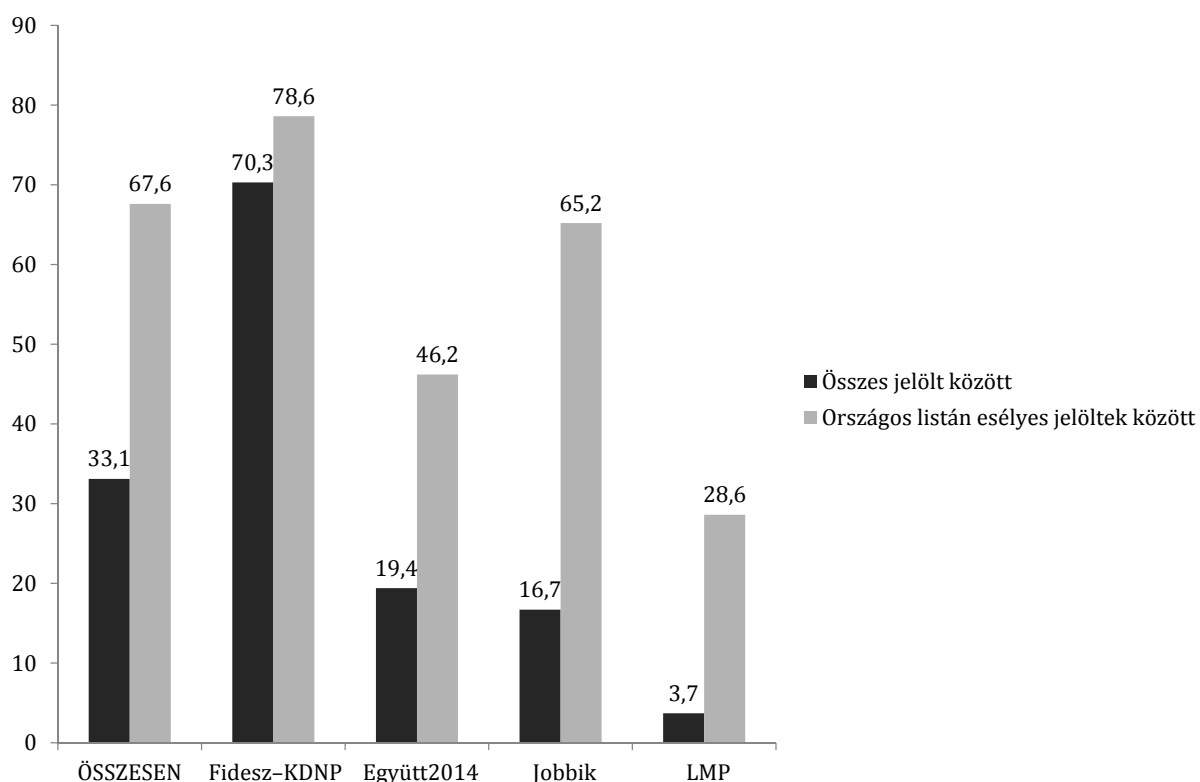
A pártok vezetése, mint látható, az előző évekhez hasonlóan jó eséllyel indult a választási rendszer minden ágán, azonban 2014-ben erősödött az a tendencia, hogy érdekeiket elsősorban a listás indulási ágon tudják a legjobban érvényesíteni. A jelöltállítás centralizált módja, az inkumbensek ismertsége és a képviselői munka lehetséges jutalmazása kapcsán feltételeztük, hogy a képviselők az országos listán esélyesként indulnak. A feltételezést erősíti, hogy Magyarországon 2002 és 2010 között igen magasnak mondható a mandátumot szerzett képviselők újrjelölési aránya.⁹ Ennek ellenére erre az időszakra vonatkozóan nem mutatható ki lényeges kapcsolat a parlamenti munka mutatói és az esélyesség között, ugyanakkor a képviselőség jelentős politikai erőforrásnak bizonyult: aki már mandátummal rendelkezett, jó eséllyel esélyes jelöltként indult újra, valamint a leghosszabb ideje szolgáló képviselők nagyobb arányban voltak esélyesek újrjelölés esetén. 2014-ben a parlamenti képviselők számának csökkenésével utóbbi tendencia erősödhetett, valamint

⁹ Az MSZP és a Fidesz-KDNP esetében 2002: 86,6% és 89,1%; 2006: 87,1% és 94,5%; 2010: 75,7% és 89% (Forrás: Jelöltadatbázis 1990–2014, saját számítások).

feltételezhetjük azt is, hogy mivel deszelekcióra volt szükség, a parlamenti munka szerepe nőhetett: a parlamenti munka az esélyes helyre jelöltek számának csökkentésében logikusan megfelelő kiindulópont lehetne. Különösen igaz lehet ez a Fidesz–KDNP esetében, ahol a 2010-es kétharmados győzelem következtében jelentős számú képviselő mandátuma került veszélybe.

2014-ben az előző évekhez viszonyítva némileg csökkent az újrjelölt képviselők aránya (72 százalékra), az újrjelölési arány azonban továbbra is magasnak mondható. Az országos listán való esélyesség és a képviselőség között erős kapcsolat áll fenn ($\chi^2(1)=257,86$; $p=0,000$; $\Phi=0,564$), az országos listán esélyes jelöltek 68 százaléka képviselő, az induló képviselőknek igen magas, 77 százaléka esélyes a listán, azaz a meglévő parlamenti mandátum továbbra is jelentős erőforrást jelent a pártok politikusaira számára. A lista első öt helyén szereplő jelöltek közül az induló pártokra összesítve öt jelölt nem volt képviselő. A listás esélyesek között különösen magas a képviselők aránya a legtöbb parlamenti képviselővel rendelkező Fidesz esetében (lásd 7. ábra), azonban minden párt esetében elmondható, hogy a listán elindított képviselők több mint 70 százaléka esélyes.¹⁰

7. ábra. A képviselők aránya az összes jelölt között és országos listás esélyesek között, százalék

A továbbiakban az elemzés a képviselők kapcsán azt vizsgálta, hogy a parlamenti munka milyen szerepet játszik abban, hogy a pártok esélyes vagy nem esélyes helyen indították újra képviselőiket. A 278 képviselőt vizsgálva elmondható, hogy összesen mindössze hár-

¹⁰ A Fidesz és a baloldal esetében az induló képviselők 75%-a, a Jobbiknál 88%-a, az LMP-nél pedig 80%-a esélyes az országos listán.

man nem indultak listán, 211-en voltak az országos listán esélyesek, 126-an pedig egyéni választókerületi inkumbensként indultak újra. A kevés, csak egyéniben induló képviselő és az egyéni választókerületi esélyesség meghatározása miatt (inkumbens egyenlő esélyes, tehát nem esélyes inkumbens nincsen) a további eredmények az országos listára vonatkozó esélyességre vonatkoznak.

Nem közvetlenül a parlamenti munkához kapcsolódó, ám a képviselők által is betölthető legmagasabb pozíció a kormányzati tisztség, amely az újrjelölés esetén 2002 és 2010 között az indulók 95–100 százaléka számára esélyes, sok esetben pedig az országos listán az első öt helyet jelentette. 2014-ben összesen 29 olyan jelölt volt, aki kormányzati pozícióval (miniszter vagy államtitkár) bírt, közülük 28-an esélyes helyen indultak. Az országos lista első öt helyén két jelölt (Kövér László házelnök és Mátrai Márta háznagy) nem rendelkezett ilyen pozícióval.

Az utóbbi két képviselő jelölése is jelzi, hogy a parlamenten belüli legerősebb pozíciók közé tartoznak az országgyűlési tisztségek, elsősorban az elnöki és alelnöki pozíció. A korábbi évekre vonatkozóan az országgyűlési tisztséggel rendelkezők kis száma miatt nehéz egyértelmű következtetéseket levonni a jelölésükkel kapcsolatban, annyi azonban megállapítható, hogy a felsorolt pozíciókat betöltő jelöltek valamelyik listán minden esetben esélyes helyen indultak, azaz ha újrjelölték őket, a megválasztásuk is biztosított volt. 2014-ben hasonló volt a helyzet: mind a 14 újrainduló, előző ciklusban országgyűlési tisztséggel (elnök, alelnök, jegyző) rendelkező jelöltet esélyes helyen jelölték, ötüket a pártok listáinak első öt helyének valamelyikén.

Szintén erős parlamenten belüli pozíciót jelent a frakciótisztség, azaz a frakcióvezetői illetve frakcióvezető-helyettesi tisztség. Az előző választásokkal kapcsolatban megfigyelhető volt, hogy a pártok országos vezetéséhez sorolható frakcióvezetők és néhány erős pozícióval rendelkező – jellemzően a formális pártvezetéshez tartozó – helyettesük bejutását a pártok az országos listás jelöléssel biztosították. 2014-ben ugyanez igaz: 58, az előző ciklus folyamán ilyen tisztséggel rendelkező újrainduló képviselő közül 50-en esélyes helyen indultak, az országos lista esélyes helyek 24 százalékán frakciótisztséggel rendelkezők szerepeltek.¹¹

A pártok fő parlamenti szakpolitikusainak tekinthető bizottsági elnökök és alelnökök szintén nagy arányban esélyesek újrjelölésük esetén, a bizottsági tisztséggel rendelkezők esélyessége azonban – különösen az országos listán – csökkent 2002 és 2010 között: míg 2002-ben az ilyen pozícióból induló jelöltek 95 százaléka, addig 2006-ban 77 százalékuk, 2010-ben pedig 73 százalékuk volt esélyes helyen a két nagy párt esetében. A bizottsági tisztség és az esélyesség között 2014-ben sem volt szignifikáns kapcsolat, ugyanakkor az ilyen tisztséggel rendelkezők 79 százaléka esélyes helyen indult. A bizottsági tisztséggel rendelkezők közül négyen a listák első öt helyén indultak, a Fidesz listáján azonban nincs ilyen jelölt az első öt helyen. Mindez arra utal, hogy bár a pártok törekszenek szakpolitikusaik parlamentben tartására, a jelöléskor azonban a pártvezetői, kormányzati vagy frakció-tisztséggel rendelkező politikusaik előnyt élveznek a szakpolitikusokkal szemben.

¹¹ Statisztikai értelemben azonban az előző évektől eltérően nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat, ami betudható a kis esetszámnak is.

A pártok jelölési folyamatában – hasonlóan az előző választásokhoz – 2014-ben a bizottsági tisztségek mellett az újraindított képviselők bizottsági tagsága sem volt meghatározó szempont: az esélyes és nem esélyes helyeken jelölt inkumbensek bizottsági tagságának átlaga nem tér el szignifikánsan egymástól, azaz az esélyesek és nem esélyesek csoportja között nem volt jelentős különbség a parlamenti bizottságokban vállalt munkában. 2014-ben nem érvényesült az a tendencia sem, hogy a három vagy több bizottsági tagsággal rendelkező képviselők esélyesebbek lettek volna, mint a kevesebb bizottságban dolgozók. Ez alól némileg kivételt jelentenek a kevesebb parlamenti képviselővel, így az egy főre jutóan több bizottsági tagsággal rendelkező kisebb pártok: a Jobbik és az LMP esetében a több tagsággal rendelkezők magasabb arányban esélyesek, mint az egyetlen tagsággal rendelkező képviselők.¹² A bizottsági tagságok számának jelentéktelenségét magyarázza az is, hogy a magyar parlamentben a bizottsági hellyel nem rendelkező képviselők általában valamilyen vezető pozíciót töltenek be.

Hasonlóan az előző választásokhoz, nem mutatható ki statisztikailag szignifikáns kapcsolat az esélyesség és a képviselők által benyújtott (önálló és nem önálló) indítványok száma között sem. A korábbiaktól eltérően azonban elmondható, hogy az esélyes helyen jelölt képviselők átlagosan több parlamenti felszólalással rendelkeznek (119,3), mint a nem esélyes helyen jelöltek (72,8), a két csoport közötti különbség pedig szignifikáns, ugyanakkor a kapcsolat gyengének mondható.¹³ A kis eltérés miatt nem állíthatjuk, hogy a parlamenti felszólalások száma egyértelműen szerepet játszott az esélyes helyeken való jelölésben, ugyanakkor elmondható, hogy a legkevésbé aktív képviselők közül többet nem indítottak újra esélyes helyen.

Összességében az eredmények alapján a parlamenti aktivitás a mandátumok számának jelentős csökkenése ellenére 2014-ben sem jelentett meghatározó szempontot a pártok jelölési stratégiájában, míg maga a képviselőség ténye, valamint a különböző vezető tisztségek betöltése nagy szerepet játszott az esélyes helyre történő jelölésben. A képviselőség kiemelt erőforrásként való megjelenése alapján feltételezhető, hogy a szenioritás, azaz a parlamentben töltött ciklusok száma szintén fontos szerepet tölthet be a jelölésben. Az előző választásokra vonatkozóan megállapítható, hogy a több parlamenti ciklussal rendelkező képviselők között igen magas volt az esélyes jelöltek aránya. 2014-ben a ciklusok száma és az esélyesség között nem állt fenn szignifikáns kapcsolat, ugyanakkor ebben az évben is megfigyelhető, hogy a legalább harmadik ciklusukat töltő képviselők nagy arányban esélyesek.

¹² Az eltérés azonban nem szignifikáns.

¹³ $F(1)=569$; $t(272)=2,39$; $p=0,018$; $Eta=0,143$.

KONKLÚZIÓ: KIK AZ ESÉLYES JELÖLTEK 2014-BEN?

A tanulmány arra a kérdésre kereste a választ, hogy a 2014-es választások során a parlamentbe jutott pártok kiket jelöltek esélyes helyeken. Az eredmények alapján látható, hogy 2014-ben nem történt változás annak kapcsán, hogy az esélyesek jelentős részét a mandátummal már rendelkező képviselők tették ki. A képviselők között pedig egy szűkebb csoport, a nagy parlamenti tapasztalattal rendelkező és/vagy a pártvezetéshez tartozó képviselők tekinthetők a legesélyesebbnek. A képviselők dominanciájára utal a magas újraindítási arányuk, illetve az összes esélyes közötti igen magas arányuk is. A jelenség különösen jellemző a stabil helyzettel rendelkező Fidesz–KDNP-re, de nem elhanyagolható a pártszövetségbe tömörült baloldali pártok és a Jobbik esetében sem, míg az LMP esetében a hatás valószínűsíthetően némileg kevésbé jelentkezik, a kevés meglévő mandátum, illetve a választások előtti pártszakadás miatt.

Az egyéni választókerületek kapcsán feltételeztük, hogy a helyi beágyazottság szerepet játszik a pártok jelölési stratégiájában, a mandátumhalmozás megszüntetése azonban jelentősen lecsökkentette a helyi tisztséggel rendelkező indulók arányát. Ugyanakkor igazolódni látszik az a hipotézis, hogy a parlamenti indulást választók esélyes helyeken jelennek meg: polgármesterség és az egyéni választókerületi esélyesség között szignifikáns kapcsolat áll fenn, és az indulók között kiemelkedően magas az esélyesek aránya. A parlamenti indulást választó helyi beágyazottságú jelöltek tehát erős pozíciókkal rendelkeznek, amit igazol az országos lista esélyes helyein történő megjelenésük is. A helyi háttérrel rendelkező politikusok kiemelt szerepe elsősorban a Fideszre jellemző, valamint a magas újraindítási arány alapján elmondható, hogy ezen jelöltek nagy része is képviselői mandátummal rendelkezett.

A pártvezetés fontossága a vártaknak megfelelően elsősorban az országos listán érvényesült. Az egyéni választókerületekben az országos pártvezetők jellemzően nem jelentek meg, és a megyei pártvezetés, illetve az egyéni esélyesség között is csak gyenge összefüggés figyelhető meg. Az országos pártvezetők ugyanakkor a lista esélyesei közé tartoznak, a listás esélyesek között pedig a baloldali pártszövetség esetében különösen magas az országos pártvezetők aránya: a szövetségben résztvevő pártok a listaállításkor törekedtek arra, hogy vezető politikusaikat az országos lista esélyes helyein indítsák. A megyei pártvezetők ezzel szemben a területi listás ág megszűnésével valószínűleg nehezebb helyzetbe kerültek: bár magas arányban vannak jelen az országos lista esélyes helyein, az elindított megyei pártvezetőknek kevesebb, mint 60 százaléka rendelkezett biztos hellyel.

Az inkumbencia és az esélyesség között fennálló erős kapcsolat ellenére a parlamenti munka nem jelenik meg meghatározó szempontként a pártok jelöltállítási folyamatában. Míg a parlamenti aktivitás változói közül csak a felszólalások száma esetében mutatható ki kismértékű különbség az esélyesek és nem esélyesek csoportja között, a parlamenti munkához és kormányzáshoz kötődő politikai tisztségek – országgyűlési tisztség és frakciótisztség, kormányzati pozíció – szerepe jelentős. Utóbbi tisztségekhez képest kisebb mértékben, de a bizottsági elnöki pozíció is esélyes helyet biztosíthat az újrjelölt képviselőknek. Emellett részben meghatározó az is, hogy a jelölt hányadik parlamenti ciklusát tölti: a három vagy több parlamenti ciklust szolgáló képviselők között igen magas az esélyesek aránya.

A parlamenti munka háttérbe szorulása, a szenioritás és a politikai tisztségek betöltésének jelentősége megerősíti azt, hogy a képviselőség és ezen belül a (párt)vezetői pozíció jelenti a legmeghatározóbb erőforrást 2014-ben is a jelöltek számára az esélyesség szempontjából. Emellett a helyi beágyazottság szerepe az egyéni választókerületekben is kicsinek mondható, az országos politikát választó, jellemzően a pártvezetés körébe tartozó politikusok kivételével, nem beszélhetünk arról, hogy a helyi politikusok feljebb lépnek az országos politika szintjére. Az esélyesség vizsgálata alapján így továbbra is a pártok zártságáról beszélhetünk, mivel a jelöltállítási stratégiájuk elsődleges céljának a képviselők és a képviselőkön belül is a régóta szolgálók valamint a pártvezetéshez tartozók újraválasztása tűnik. A jelöltállítási centralizáltsága és inkluzivitása így a magyar pártok esetében elsősorban a pártokon, illetve pártszövetségeken belüli erőviszonyokat képezik le, a képviselőlet „újratermelődése” miatt pedig nem beszélhetünk a reprezentativitás és a rezponzivitás növekedéséről, sem a jelöltállításban a nyugat-európai pártok körében megjelenő demokratizálási igény megjelenéséről, mindebben pedig az új pártok megjelenése, illetve a választási rendszer átalakulása sem hozott jelentős változást.

DOKUMENTUMOK ÉS IRODALOM

- Bille, L. (2001): Democratizing a democratic procedure: Myth or reality? Candidate selection in Western European parties, 1960–1990. *Party politics*, 7(3): 363–380.
- Cain, B.–Ferejohn, J.–Fiorina, M. (1987): *The personal vote: Constituency service and electoral independence*. Harvard University Press.
- Carey, J. M.–Shugart, M. S. (1995) Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas. *Electoral Studies*, 14(4): 417–439.
- Denver, D. (1988): Britain: centralized parties with decentralized selection. In: Gallagher, M.–Marsh, M. (eds.): *Candidate selection in comparative perspective: The secret garden of politics*, 47–71.
- Dobos G.–Kurtán S.–Várnagy R. (2015): A jelöltválasztási folyamat a választási rendszer reformja előtt és után. In: Ilonszki Gabriella (szerk.): *Pártok, jelöltek képviselők*. Budapest, Szabad Kéz. 120–137.
- Duverger, M. (1959) *Political parties: Their organization and activity in the modern state*. London, Methuen.
- Ferejohn, J. (1977): On the Decline of Competition in Congressional Elections. *The American Political Science Review*, 71(1): 166–176. doi:10.2307/1956960
- Field, B. N.–Siavelis, P. M. (2008): Candidate Selection Procedures in Transitional Polities: A Research Note. *Party Politics*, 14(5): 620–639.
- Gallagher, M.–Marsh, M. (1988): *Candidate selection in comparative perspective*. London, Sage.
- Hazan, R. Y.–Voerman, G. (2006) Electoral systems and candidate selection. *Acta politica*, 41(2): 146–162.
- Holbrook, T.–Van Dunk, E. (1993): Electoral Competition in the American States. *The American Political Science Review*, 87(4): 955–962. doi:10.2307/2938827
- Ilonszki Gabriella (2015): A pártok képviselőjelöltjei a pártok intézményesülésének és változásának tükrében. 1998–2014. In: Ilonszki Gabriella (szerk.): *Pártok, jelöltek képviselők*. Budapest, Szabad Kéz. 66–88.

- Jones, D. R. (2010): Partisan polarization and Congressional accountability in House elections. *American Journal of Political Science*, 54(2): 323–337.
- Katz, R. S. (2001): The Problem of Candidate Selection and Models of Party Democracy. *Party Politics*, 7(3): 277–296.
- Lundell, K. (2004): Determinants of Candidate Selection The Degree of Centralization in Comparative Perspective. *Party Politics*, 10(1): 25–47.
- Nábelek Fruzsina (2015): A jelöltállítás – esélyes jelöltek 2002–2010 között. In: Ilonszki Gabriella (szerk.): *Pártok, jelöltek, képviselők*. Budapest, Szabad Kéz. 89–119.
- Norris, P.–Lovenduski, J. (1993): ‘If only more candidates came forward’: supply-side explanations of candidate selection in Britain. *British Journal of Political Science*, 23(03): 373–408.
- Pennings, P.–Hazan, R. Y. (2001): Democratizing candidate selection causes and consequences. *Party Politics*, 7(3): 267–275.
- Rahat, G. (2007): Candidate selection: The choice before the choice. *Journal of Democracy*, 18(1): 157–170.
- Rahat, G.–Hazan, R. Y. (2001) Candidate Selection Methods: An Analytical Framework. *Party Politics*, 7(3): 297–322.
- Ryan, M. K.–Haslam, S. A.–Kulich, C. (2010). Politics and the glass cliff: Evidence that women are preferentially selected to contest hard-to-win seats. *Psychology of Women Quarterly*, 34(1): 56–64.
- Rush, M. (1969): *The Selection of Parliamentary Candidates*. Nelson.
- Sartori, G. (1976): Party and party systems. *A Framework for Analysis*. Cambridge, Cambridge UP.
- Shomer, Y. (2012): What affects candidate selection processes? A cross-national examination. *Party Politics*, 20(4): 1–14.
- Siavelis, P. M.–Morgenstern, S. (2008): Candidate recruitment and selection in Latin America: A framework for analysis. *Latin American Politics and Society*, 50(4): 27–58.
- Shugart, M. S.–Valdini, M. E.–Suominen, K. (2005). Looking for locals: voter information demands and personal vote-earning attributes of legislators under proportional representation. *American Journal of Political Science*, 49(2): 437–449.
- Sobolewska, M. (2013): Party strategies and the descriptive representation of ethnic minorities: The 2010 British general election. *West European Politics*, 36(3): 615–633.
- Spies, D. C.–Kaiser, A. (2014). Does the mode of candidate selection affect the representativeness of parties?. *Party Politics*, 20(4): 576–590.
- Strøm, K. (1997): Rules, reasons and routines: Legislative roles in parliamentary democracies. *The Journal of Legislative Studies*, 3(1): 155–174.
- Tidmarch, C. M.–Lonergan, E.–Sciortino, J. (1986): Interparty Competition in the US States: Legislative Elections, 1970–1978. *Legislative Studies Quarterly*, 353–374.
- Fidesz – Magyar Polgári Szövetség (2006): A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség Alapszabálya. Elérhető: <http://archiv.fidesz.hu/index.php?Cikk=44108>
- Magyar Szocialista Párt. (é. n.): A Magyar Szocialista Párt Alapszabálya. Elérhető: <http://mszp.hu/page/download?ct=doc&cid=42&dt=atch&did=81>